

УДК 341.1/.8

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.4.44>

АБСОЛЮТНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В УЯВЛЕННЯХ МИСЛИТЕЛІВ XVI – XIX СТ.

Мельниченко В.С.,

*аспірант кафедри міжнародного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0009-0006-7847-2878*

Мельниченко В.С. Абсолютність державного суверенітету в уявленнях мислителів XVI – XIX ст.

У статті висвітлюється проблематика класифікації уявлень про державний суверенітет, що має ключове значення в забезпеченні мирного та рівноправного співіснування держав. Встановлено, що найдоцільнішою є класифікація уявлень про державний суверенітет саме на етапі його формування та становлення в політичному житті держав Європи в пізньому Середньовіччі та Новому часі за критерієм його абсолютності та відносності. З'ясовано, що навіть з огляду на всеосяжну поширеність цих конкуруючих ідей, єдності щодо головних положень кожної з них досягнуто так і не було.

Поклавши в основу ідею можливості обмеження суверенітету держави, яка протягом тривалого часу користувалася чималою популярністю, було виявлено, що представники наукової спільноти в межах досліджуваного періоду за вказаним критерієм поділяються на: прибічників концепції абсолютного суверенітету, які заперечували будь-яку можливість обмеження суверенітету, вважаючи це неприйнятним; прибічників концепції абсолютного суверенітету, які припускали можливість існування певних обмежень; прибічників концепції відносного суверенітету, що декларували певні обмеження суверенітету; прибічників концепції відносного суверенітету, що констатували існування можливості передачі частини суверенітету міждержавним утворенням.

В цілому, сутність ідеї абсолютного суверенітету вбачається в безмежній або майже безмежній владі суверена, який не несе відповідальності за свої діяння. Констатується, що саме такі ідеї покладено в основу трактування змісту суверенітету авторитарними та тоталітарними державами. Водночас свідченням про розглядання категорії суверенітету крізь призму демократичності є просування ідей єдності європейського простору, закріплення концепцій зовнішньої та внутрішньої обмеженості держави, що наголошує на готовності держав до жертвованості заради спільного блага – мирного співіснування на засадах рівноправності, справедливості та гуманізму.

Отже, проведена класифікація сприяє встановленню історичних підвалин різних тлумачень змісту суверенітету державами конкуруючих правових систем та надає змогу сформулювати концептуальні рамки ідеї суверенітету держави на етапі його затвердження в просторах міжнародно-правової системи.

Ключові слова: суверенітет, класифікація, концепція, абсолютність, відносність.

Melnychenko V. The absoluteness of state sovereignty in the ideas of thinkers of the Sixteenth – Nineteenth Centuries.

The article highlights the issue of classification of the concepts of state sovereignty, which is of key importance in ensuring peaceful and equal coexistence of states. It has been established that the most expedient is the classification of ideas about state sovereignty precisely at the stage of its formation and formation in the political life of European states in the late Middle Ages and Modern Age according to the criterion of its absoluteness and relativity. It is found that even given the widespread prevalence of these competing ideas, unity on the main provisions of each of them has not been achieved.

Based on the idea of the possibility of limiting the state's sovereignty, which has long been very popular, it was found that representatives of the scientific community within the period under study were divided according to this criterion into: supporters of the concept of absolute sovereignty, who

denied any possibility of limiting sovereignty, considering it unacceptable; supporters of the concept of absolute sovereignty, who allowed certain restrictions; supporters of the concept of relative sovereignty, who declared certain restrictions on sovereignty; supporters of the concept of relative sovereignty, who stated the existence of the possibility of transferring part of sovereignty to interstate entities.

In general, the essence of the idea of absolute sovereignty is seen in the unlimited or almost unlimited power of the sovereign, who is not responsible for his or her actions. It is stated that such ideas are the basis for the interpretation of the content of sovereignty by authoritarian and totalitarian states. At the same time, the evidence that the category of sovereignty is viewed through the prism of democracy is the promotion of the ideas of the European space unity, consolidation of the concepts of external and internal limitations of the state, which emphasizes the readiness of states to sacrifice for the common good – peaceful coexistence on the basis of equality, justice and humanism.

Thus, this classification helps to establish the historical foundations of different interpretations of the content of sovereignty by the states of competing legal systems and allows to form a conceptual framework for the idea of state sovereignty at the stage of its approval in the international legal system.

Key words: sovereignty, classification, concept, absoluteness, relativity.

Постановка проблеми. Побудова ефективної системи правопорядку, миру та безпеки є одним із ключових завдань міжнародного співтовариства. Наріжним каменем цього процесу є питання суверенітету, який є передумовою участі в ньому держави як рівноправної учасниці міжнародних відносин. Проте рівноправність держав у міжнародній комунікації породжує різноманіття підходів до тлумачень змісту цієї категорії, що ускладнює досягнення завдання із забезпечення міжнародного правопорядку.

Стан опрацювання проблеми. Незважаючи на чимале доктринальне розроблення питання суверенітету, необхідно констатувати, що в юридичній літературі так і не сформовано усталеної класифікації передумов різного тлумачення його змісту державами різних правових систем.

Метою статті є проведення огляду та упорядкування уявлень про державний суверенітет, висвітлення їх відмінного та спільного характеру для створення цілісного уявлення про класифікацію підходів до трактування змісту цієї категорії.

Вклад основного матеріалу. В умовах наростаючої кооперації держав та розвитку системи міжнародно-правового регулювання їх взаємин особливої цінності в межах політичного та правового поля набуває питання суверенітету. Не дарма в межах доктрини міжнародного права існує переконання, що суверенітет держави є уособленням її правосуб'єктності, що надає їй змогу бути рівноправною учасницею міжнародних відносин.

Спільнота держав існує, коли група держав поділяє певні спільні інтереси та цінності та вважає себе пов'язаною загальним набором правил у своїх відносинах одна з одною, а також бере участь у роботі спільних інститутів [1, с. 230].

Бути частиною світової спільноти означає для держави ідентифікувати себе як суверенного суб'єкта. Проте вказана характеристика може сприйматися по-різному в державах різних правових систем. Це зумовлене тим, на якому етапі цивілізаційного розвитку вони перебувають та який саме аксіологічний зміст вони вкладають у поняття «суверенітет».

У міжнародному праві суверенітет держави – це не лише судження про естетику правового простору, але й арена, на якій ведеться безперервне протистояння між ідеалами справедливості та геополітичними реаліями. У такому аспекті, дослідження політико-правового феномена суверенітету дозволяє не лише пізнати правові рамки, але і зробити вагомий крок у пошуку панацеї для забезпечення гармонічного співіснування інтересів держав та загальнолюдської справедливості.

Оскільки концепція державного суверенітету має особливе політико-правове значення, з метою окреслення чітких концептуальних контурів та встановлення причин відмінності аксіологічних змістів, що вкладаються в її розуміння, вбачається за важливе проведення класифікації підходів до її розуміння. Для поглибленого розуміння походження різноманіття поглядів щодо ціннісного змісту, який держави вкладають в поняття «суверенітет», найдоцільнішим є звернення до історії зародження та становлення цього правового феномена, що сприятиме встановленню підвалин сучасних уявлень про суверенітет.

Таким чином, класифікацію уявлень про державний суверенітет варто розглядати в межах пізнього Середньовіччя та Нового часу. Водночас, враховуючи особливості тогочасних уявлень про суверенітет, здійснювати це потрібно в контексті його абсолютності та відносності. Кла-

сифікація за таким критерієм є дієвим інструментом здійснення чіткої та вичерпної характеристики передумов різних тлумачень змісту суверенітету державами конкуруючих правових систем. Вважається, що ідеї абсолютності та відносності суверенітету держав лежать біля витоків світогляду тоталітарних та демократичних держав.

При проведенні дослідження уявлень про державний суверенітет за критеріями його абсолютності та відносності, в основу класифікації покладено ідею можливості обмеження суверенітету держави, яка протягом тривалого часу користувалася чималою популярністю серед представників наукової спільноти.

Ідея абсолютного суверенітету вважається класичною, з огляду на її широке поширення в цей період. Вона стала відповіддю на політичну фрагментацію та поглиблені релігійні конфлікти, що охопили Європу в пізньому Середньовіччі та ранньому Новому часі, вирішення чого вбачалося за можливе завдяки впровадженню централізованої влади. З розпадом феодальної системи та посиленням національних монархій, ідея суверенітету почала набувати чіткіших форм. Особлива роль у цьому належить впливовим мислителям того часу, що розвивали концепцію суверенітету, стверджуючи, що єдиним носієм влади в межах країни є суверен.

Однак навіть з огляду на всеосяжну поширеність ідеї абсолютності суверенітету, єдності щодо головних положень цієї концепції досягнуто так і не було. Аналіз історичного аспекту розвитку ідеї суверенітету на етапі пізнього Середньовіччя та Нового часу дозволяє виокремити дві основні позиції, яких дотримувалися представники цього напрямку: абсолютний суверенітет, що виключає можливість його обмежень; абсолютний суверенітет, який все ж передбачає певні винятки.

Концепція абсолютного суверенітету, що не передбачає жодних обмежень, користувалася неабиякою популярністю, зважаючи на прагнення суверенів подолати зовнішній вплив, якого вони зазнавали з боку Папи Римського та імператора Священної Римської імперії. Цієї ідеї дотримувалися Т. Гоббс та С. Пуфендорф.

Т. Гоббс вважав, що влада суверена має бути абсолютною, зазначаючи, що докази розуму і Святе Письмо ясно свідчать, що верховна влада незалежно від того, чи належить вона одній людині, як у монархії, чи зібранню людей, як в народних, так і в аристократичних державах, настільки широка, наскільки це можна собі уявити. І хоча люди можуть уявити, що така необмежена влада призводитиме до багатьох небажаних наслідків, однак відсутність цієї влади, а саме безперервна війна всіх проти всіх, спричиняє набагато гірші наслідки. Людина в цьому житті ніколи не уникне негараздів, але найбільші негаразди, що стаються в державі, завжди випливають з непокори підданих, з порушення договорів, від яких держави беруть свій початок [2, с. 214].

«Те, що суверен робить на підставі своєї влади, він робить на підставі тих повноважень, які надав йому кожен його підданий, і, отже, той, хто скаржиться на свого суверена, скаржиться на самого себе» [2, с. 223], – стверджував Т. Гоббс, підтримуючи концепцію необмеженої влади суверена. Розкриваючи думку Т. Гоббса, С.Г. Серьогіна стверджує, що, в цілому, можливості існування абсолютного суверенітету государя не заважало те, що народ поступився своїм суверенітетом шляхом укладення суспільного договору [3, с. 9].

Вчення Самуеля фон Пуфендорфа являє собою один із різновидів доктрини просвітницького абсолютизму мислителів Нового часу, зокрема, Т. Гоббса, Г. Болінброка, Х. Томазія, Х. Вольфа та інших [4, с. 38]. Система поглядів Пуфендорфа на суспільство і право побудована на ідеалістичній основі і становить собою своєрідне поєднання ідей Декарта, Гроція, Гоббса і Спінози. Пуфендорф намагається пристосувати вчення природного права до специфічних умов Німеччини з тим, щоб виправдати феодальні порядки і абсолютизм князів. Основними ознаками держави, за його вченням, є її верховенство, незалежність і необмеженість. Носій верховної влади не підзвітний за свої дії, стоїть вище законів і не підлеглий їм. Всі сторони верховної влади нерозривно зв'язані між собою і повинні бути зосереджені в руках однієї особи або в зборах осіб [5, с. 135-136].

Ця ідея має значно ширше коло прихильників, тому не обмежується лише переліком вищевказаних науковців. Проте детальніший аналіз поглядів більшості з них свідчить про те, що прихильники абсолютного суверенітету, що не передбачає жодних його обмежень, все ж передбачали певні винятки з цього правила.

Значної поширеності також набула ідея абсолютного суверенітету, яка дозволяє певні його обмеження, найбільш відомими представниками якої були Ж. Боден, Дж. Бентам, І.В.Ф. Гегель.

Ж. Боден вважається першим теоретиком суверенітету і з цього починається історія цього поняття і за це послідовники будуть йому зобов'язані, якщо навіть прямо не посилатимуться

на нього [6, с. 245–247]. Проте заслуговує на увагу той факт, що вчення Ж. Бодена не виникло на порожньому місці. Значний внесок у підвалини теорії суверенітету зробили і попередники видатного науковця. Зокрема, слід згадати М. Падуанського, який визнав право законодавства суттю верховної влади або Н. Макіавеллі, який, наділивши владу свого абсолютного правителя-реформатора такими ознаками як єдність, верховенство, необмеженість, залишив Ж. Бодену можливість назвати їх суверенними [6, с. 71].

Ж. Боден, узагальнюючи історичний досвід державного управління, обґрунтував стрижень абсолютної влади, визначив його юридичним терміном «суверенітет». Абсолютність, на думку Ж. Бодена, означає, що суверен як джерело закону стоїть вище як за закони власні, так і своїх попередників, він не зв'язаний волею інших суб'єктів політичного співтовариства: народу, церкви, станових корпорацій, інших держав. Безумовна неподільність суверенітету пояснюється можливістю народу наділяти особу суверенітетом для збереження державного майна, посилення влади, яку сам суверен має право передавати на свій розсуд. Єдине, від чого залежав суверен – це від «закону Бога та природи», він був їм підпорядкований [7, с. 125].

Говорячи про суверенітет, Ж. Боден стверджував, що під ним розуміється «абсолютна та постійна влада, яку римляни називають величчю, що означає вищу владу повелівати». Основною властивістю суверенітету є його необмеженість. Цю верховну та постійну владу над громадянами з правом життя і смерті народ може передати будь-якій особі без жодних обмежень, так само, як може зробити власник, що бажає когось обдарувати. Суверенітет є єдиним, постійним та абсолютним, тому, зазначає Боден, якщо він заснований на певних умовах чи зобов'язаннях «не є, власне, ані суверенітетом, ані абсолютною владою». Єдиним винятком з цього правила є божественні закони та закони природи, які виникли раніше від держави і є універсальними для всіх народів. Зокрема, до таких законів належать інститут сім'ї та право приватної власності [8, с. 67-68].

Отже, навіть з огляду на абсолютистські погляди на питання суверенітету, Ж. Боден все ж припускав, що є певні винятки, коли суверенітет підлягає обмеженню.

Ще одним представником абсолютистської теорії суверенітету Нового часу також був Дж. Бентам, виклавши вперше свої ідеї щодо цього у 1776 році в книзі «Фрагмент про уряд». На його думку, пояснення суверенітету полягають у тому, «коли певна кількість осіб, яких ми можемо назвати підданими, має звичку підкорятися особі або групі осіб, відомого і певного характеру, яких ми можемо назвати правителем або правителями, то кажуть, що всі ці особи (піддані і правителі) перебувають у стані політичного суспільства». З огляду на це, «сувереном є особа або група осіб певної характеристики, яким ряд інших осіб мають звичку підкорятися» [9, с. 70-71].

Влада суверена не може бути обмежена законом у звичайному розумінні. Ба більше, ця необмежена влада належить суверену як у вільній, так і в деспотичній державі. Тому Дж. Бентам погоджується з Т. Гоббсом, що суверенітет необмежений законом, але він не погоджується з ним, що суверенітет необмежений морально. Дж. Бентам припускає те, що Т. Гоббс заперечує: опір суверену може бути морально правильним у певних випадках, коли це узгоджується з корисністю [9, с. 71].

Отже, на думку Дж. Бентама, влада суверена все ж має певні межі.

Влада суверена є необмеженою, якщо тільки вона не обмежена прямою угодою, за якою цей суверен погоджується підкоритися іншому суверену, як, наприклад, коли суверен переможеної держави погоджується на умови, накладені державою-переможницею; або коли цей суверен погоджується підкоритися разом з іншими суверенами органу, відмінному від усіх, як, наприклад, коли суверени штатів, що вирішили утворити федерацію, погоджуються підкоритися федеральній раді. За цими винятками кожен суверен є сувереном вільної держави не менше ніж суверен невільної держави, необмежений законом [9, с. 70].

Унікальність позиції Дж. Бентама полягає в тому, що ззовні вона містить ознаки, характерні як для прибічників ідеї абсолютного суверенітету, що дозволяє певні обмеження, так і прихильників ідеї відносного суверенітету, що передбачає можливість передачі його частини міждержавним утворенням. Так, частково погоджуючись з Т. Гоббсом, Дж. Бентам стверджував, що влада суверена в правовому аспекті є необмеженою, чого не можна сказати про моральний бік цього питання. Водночас Дж. Бентам передбачав винятки, за яких можливе обмеження суверенітету, зокрема «коли суверени штатів, що вирішили утворити федерацію, погоджуються підкоритися федеральній раді» [9, с. 70], що фактично свідчить про можливість обмеження їх влади. Проте, зважаючи

на категоріальний апарат, використовуваний Дж. Бентамом, враховуючи те, що він позиціонував владу суверена як таку, що є необмеженою, припускаючи певні винятки із цього правила, найбільш коректним вважається віднесення Дж. Бентама саме до групи представників абсолютистської теорії суверенітету, що припускають певні його обмеження.

Називаючи суверенітет «ідеальністю усіх особливих повноважень», Г.В.Ф. Гегель фактично обґрунтовує ідею його абсолютності, додатково вказуючи, що не варто це плутати з «голою силою», «порожньою сваволею, а також ототожнювати його з деспотизмом, оскільки останній означає стан беззаконня, водночас «суверенітет, навпаки, становить у правовому, конституційному стані момент ідеальності особливих сфер і функцій і означає, що така сфера не щось незалежне, самостійне в своїх цілях і способах дії, яка лише заглиблюється в себе, але вона залежна в цілях і способах дії від мети цілого, яка її визначає (це ціле, зрештою, називають невизначеним виразом «благо держави»)» [10, с. 245-246].

Отже, ідеї видатних науковців, які розвивали концепцію абсолютного суверенітету, не вирізнялися єдністю, оскільки кожен з них, зважаючи на виклики часу, вкладав у його зміст власне розуміння меж його реалізації або ж обґрунтовував їх відсутність. Безмежна або майже безмежна влада суверена, який не несе жодної відповідальності за свої діяння, його перебування вище законів – вважається, що саме такі ідеї покладено в основу трактування змісту суверенітету авторитарними та тоталітарними державами.

Протилежною є концепція відносного суверенітету, основна теза якої заперечує можливість абсолютизації суверенітету, з огляду на міжнародні зобов'язання держави, права людини тощо.

З розвитком міжнародного права класичне розуміння суверенітету держав, яке базувалося на абсолютній та непорушній владі монарха, почало втрачати свої позиції на користь концепції відносного суверенітету, популярність якої серед європейської інтелігенції невпинно зростала. Прихильники цієї концепції почали поступово усвідомлювати, що цілковита абсолютизація суверенітету є небезпечною, зважаючи на глобальні виклики, пов'язані із запобіганням свавілля суверенів та дотриманням державами своїх міжнародних зобов'язань.

Подібно до прибічників абсолютного суверенітету, які не мали єдиного розуміння змісту цієї концепції, ідеологи відносного суверенітету також не виробили загального підходу до трактування його відносності. Так, основна відмінність, яка вбачається в їх ідеях, полягає в обсязі цієї відносності, тобто в обсязі потенційних обмежень суверенітету. За цим критерієм такі представники поділяються на тих, хто: декларували певні обмеження суверенітету; не лише передбачали певні обмеження суверенітету, але й констатували можливість передачі його частини міждержавним об'єднанням. Відомо, що концепцію відносного суверенітету просували Г. Гроцій, Дж. Локк та Й.К. Блюнчлі, констатуючи можливість його обмеження. Заслуговує на увагу той факт, що в такому значенні їх ідеї перетинаються з поглядами прихильників абсолютного суверенітету, які припускали можливість встановлення його меж.

На думку Г. Гроція, держава є результатом свідомої діяльності людей, вона виникла в результаті договору. Проте він заперечує думку, що носієм суверенітету є народ і що воля народу вище волі господаря. Тому носієм суверенітету Г. Гроцій вважає господаря [5, с. 85]. Та влада називається суверенною, дії якої не підлягають контролю з боку будь-якої іншої влади і не можуть бути скасовані за бажанням будь-якої іншої людської волі. Термін «будь-яка інша людська воля» звільняє від цього обмеження самого суверена, який може скасувати свої власні дії, так само як і його наступник, який користується тим самим правом, маючи ту саму владу і ніяку іншу», – наголошував Г. Гроцій [11, с. 48].

Говорячи про владу правителя, Г. Гроцій стверджував, що хоча ця влада не може бути абсолютно необмеженою, вона не повинна бути засмічена непотрібними обмеженнями. Вона має бути такою, щоб дозволити йому здійснювати свій розсуд і судження в належних випадках на користь свого народу [11, с. 345].

Теорія суверенітету є фундаментом вчення Дж. Локка, який вважається активним противником ідеї абсолютизму. Уряд ще більше обмежується аргументом Локка про те, що абсолютне або свавільне правління не є легітимною формою правління, і що згода і верховенство права є необхідними умовами легітимності [12, с. 282].

На думку Й.К. Блюнчлі, суверенітет складають низка елементів: незалежність від влади будь-якої іншої держави; те, що римляни називали «majestas», – державна гідність; повнота та верховенство та єдність державної влади. Проте вказана незалежність є відносною, адже міжнародне

право, яке пов'язує всі держави разом, не більше суперечить суверенітету держав, ніж конституційне право, яке обмежує здійснення державної влади всередині країни [13, с. 389].

Сучасний представницький уряд нічого не знає про абсолютну владу, і на землі не існує такого поняття як абсолютна незалежність. Ні політична свобода, ні право інших органів та елементів держави не сумісні з такою необмеженою суверенністю, і скрізь, де люди намагалися її реалізувати, їхня презумпція була засуджена історією. Навіть держава в цілому не є всемогутньою, оскільки вона обмежена зовні правами інших держав, а внутрішньо своєю власною природою та правами своїх окремих членів [13, с. 388-389]. Отже, Й.К. Блюнчлі заперечує можливість абсолютизації концепції суверенітету, наголошуючи на існуванні внутрішніх та зовнішніх факторів, які надають йому характеру відносності.

Необхідність подолання регіональних конфліктів зумовила поширення ідей єдності європейського простору, що стало передумовою формування концепції відносного суверенітету, яка закріплювала можливість передачі частини суверенітету міждержавним утворенням. Її прибічниками вважаються В. Пенн, І. Кант, О. Тьєррі, Ф. Науманн.

В. Пенн, Ш. де Сен-П'єр, І. Кант, Ф. Вольтер, Сен-Сімон, О. Тьєррі, та інші автори, спираючись на дослідження своїх попередників, продовжили розробку шляхів і засобів забезпечення миру в Європі. Їх проекти базувалися на визнанні необхідності створення інтеграційного європейського об'єднання, побудованого на федеративних чи конфедеративних засадах [14, с. 63]. Тобто таке об'єднання мали складати суверенні держави, які попередньо відмовилися на його користь від частини свого суверенітету.

Активне просування ідей єдності європейського простору, необхідності подолання регіональних конфліктів, а також закріплення концепцій зовнішньої обмеженості держави правами інших держав та внутрішньої – своєю власною природою та правами своїх окремих членів є свідченням спрямованості європейської спільноти на забезпечення спільного блага, навіть з урахуванням жертвованості в ім'я загальної мети, що є визначальною ознакою ідентифікації державами самих себе як рівноправних учасниць міжнародного співтовариства, яке функціонує на основі спільних цінностей, пронизаних справедливістю, гуманізмом та ідеями мирного співіснування. Вважається, що це свідчить про розгляд категорії суверенітету крізь призму демократичності.

Висновки. Отже, класифікація уявлень про поняття державного суверенітету на основі критеріїв його абсолютності та відносності дозволяє виокремити декілька груп науковців, що вклали протилежні ідеї в зміст цієї категорії на етапі її становлення та розвитку.

На основі вказаного критерію було встановлено, що представники наукової спільноти за вказаним критерієм поділяються на: прибічників концепції абсолютного суверенітету, які заперечували можливість його обмеження, вважаючи це неприйнятним (Т. Гоббс та С. Пуфендорф); прибічників концепції абсолютного суверенітету, які припускали можливість існування певних обмежень (Ж. Боден, Дж. Бентам, І.В.Ф. Гегель); прибічників концепції відносного суверенітету, що декларували певні його обмеження (Г. Гроцій, Дж. Локк, Й.К. Блюнчлі); прибічників концепції відносного суверенітету, що констатували існування можливості передачі частини суверенітету міждержавним утворенням (В. Пенн, І. Кант, О. Тьєррі, Ф. Науманн).

Проведена класифікація сприяє формуванню концептуальних рамок ідеї суверенітету держави на етапі його затвердження в теоретичних та практичних просторах міжнародно-правової системи та розкриває сутність підвалин, на основі яких формувалися сучасні ідеї про суверенітет і, найголовніше, надає змогу пізнати корені такого різноманіття аксіологічних вимірів правових основ, які сучасні держави вкладають в зміст поняття «державний суверенітет», що фактично є підставою різних тлумачень змісту суверенітету державами конкуруючих правових систем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Stephen D. Krasner. *Abiding Sovereignty. Transformation of International Relations: Between Change and Continuity*. 2001. Vol. 22, No. 3. P. 229–251.
2. Гоббс Т. Лефіафан / перекл. з англ. Р. Димерця, В. Єрмоленка, Н. Іванової, Є. Мірошниченка, Т. Олійник. Київ: Дух і Літера, 2000. 606 с.
3. Серьогіна С.Г. Суверенітет і форми правління. *Державний суверенітет в умовах Європейської інтеграції: колект. монографія / наук ред. Ю.П. Битяк, І.В. Яковюк*. Харків: Право, 2012. С. 7–43.

4. Попович Т. Класифікація обов'язків згідно вчення Самуеля фон Пуфендорфа. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2021. № 65. 38–42.
5. Безродний Є.Ф., Уткін О.І. Історія політичних вчень: Навчальний посібник. Київ: ВД «Професіонал», 2006. 432 с.
6. Федущак-Паславська Г. Основні етапи становлення і розвитку ідеї суверенітету державної влади. *Вісник Львівського університету*. 2004. № 39. С. 69–74.
7. Туренко О.С. Державний суверенітет: соціально-філософська верифікація страхом. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2009. № 1. С. 105–110.
8. Демиденко Г.Г., Петришин О.В. Історія вчень про державу і право : підручник. Харків: Право, 2009. 256 с.
9. Bentham J. A fragment of government. Edited with introduction by F.C. Montague. London: The Clarendon Press. 1891. 241 p.
10. Гегель Г.В.Ф. Основи філософії права, або природне право і державознавство / пер. з нім. Р. Осадчука та М. Кушніра. Київ: Юніверс, 2000. 336 с.
11. Grotius H. On the Law of War and Peace. Translated from the original Latin. De Jure Belli ac Pacis and slightly abridged by A.C. Campbell, A.M. Batoche Books. Kitchener. 2001. 374 p.
12. Tully J. An approach to political philosophy: Locke in contexts. New York: Cambridge University Press, 1993. 333 p.
13. Blunstchli J.K. The Theory of State. Authorised english translation from the sixth german edition. Kitchener: Batoche Books, 2000. 491 p.
14. Байдін Ю.В. Державний суверенітет і його межі в умовах Європейської інтеграції (питання теорії): дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2012. 244 с.